

Dr. Izsák Sámuel

Minden költséget a főorvos fedez

Grósz Frigyes nagyváradi orvos életútja

Grósz Frigyes nem csupán Nagyvárad egyik népszerű orvosa volt, hanem megtestesítője a cselekvő, alkotó orvospolgárnak. Életútjával többször foglalkozott a német nyelvű zsidó sajtó, halála évében a *Ben-Chanania*,¹ egy évvel később pedig a *Bet-El*.² A pesti *Allgemeine Illustrirte Judenzeitung*³ két folytatásos cikket közölt róla, címoldalán Grósz könyvomatós portréjával.

Életrajzírói jóformán ezekből az emlékezősekből merítették a rá vonatkozó adataikat, így téves adatok is bekerültek mind a könyvészeti, mind az orvostörténeti irodalomba.⁴

A bécsi Orvosi Fakultás beiratkozási matriculája szerint Grósz 1797. november 26-án született Nagyváradon. Jómódú szülei, akik a magyar művelődésbe asszimilálódó zsidó származású váradi polgársághoz tartoztak, gondos nevelésben részesítették. A zsidó vallási ismereteket alacsony fokú tanintézetben sajátította el. Középiskoláit a híres nagyváradi premontrei főgimnáziumban végezte, ahonnan már hangsúlyozottan világi, tudományos érdeklődéssel került Pestre. Apja, Grósz Mózes a váradi Hitközség egyik előjárója, elszegényedett, 1817-ben halt meg, úgyhogy Grósz Frigyes rokoni támogatással végezte el középiskolai tanulmányait, majd Pesten filozófiát hallgatott, és húszéves korában, 1819-ben filozófiai doktorátust szerzett. Az akkor még élő hagyomány szerint a filozófiai doktorátust

G. Izsák

a további egyetemi tanulmányok, így az orvosi stúdium előkészítésének tekintették. Bizonyos, hogy már Pesten kialakult pályaválasztási elhatározása, ami Bécsbe vitte, ahol beiratkozott az orvosi fakultásra. Egyetemi előrehaladása anyagi nehézségek miatt valószínűleg megszakításokkal történt, végül 1826. szeptember 6-án orvosdoktorrá avatták.

Egyetemi éve alatt kapcsolatba került a gazdag bécsi zsidó hitközséggel, annak vezető személyiségeivel. A Hoffmann és Biedermann családok anyagi és erkölcsi támogatásában részesült. Isaac Loew Hoffmann (az író Hugo Hoffmannstahl rokona), akárcsak Michael Lazar Biedermann, gazdag

bankárok, a zsidó iskolák és világi művelődés mecénásai voltak, támogatták a zsidó egyetemi hallgatókat. Grósz bejáratos volt a két családhoz, későbbi pályafutása alatt is élvezte erkölcsi támogatásukat.

Doktorrá avatásának évében jelent meg *Dissertatio inauguralis chemico-pharmacologico-medica de Chinina et Cinchonina earum e corticibus chiniae educendi methodo, atque usu medico, observationibus comprobato* című doktorátusi munkája. Neve Fridericus Groszként szerepel, mint „Hungarus Magno-Varadinensis”, vagyis hogy szerzője „nagyváradi magyar”. Szülőföldjén, Bihar vármegyében elterjedt pusztító málária adhatta a gondolatot, hogy doktori munkájá-

ban a kininnel és a malária terápiájával foglalkoz-
zék.⁵

Diákévei alatt leckeadással tartotta fenn magát, amihez mecénásai támogatása járult, nyaranta pedig osztrák, cseh és németországi gyógyfürdőkben dolgozott, betegeket kísért kezelésre, ami lehetővé tette számára, hogy balneológussá képezze ki magát. Egyik balneológiai értekezésében hivatkozik a fürdőkön eltöltött időre, említi, hogy fürdőtanra „Némethon leghíresebb fürdőiben töltött háromévi tapasztalatim tanítának”.⁶

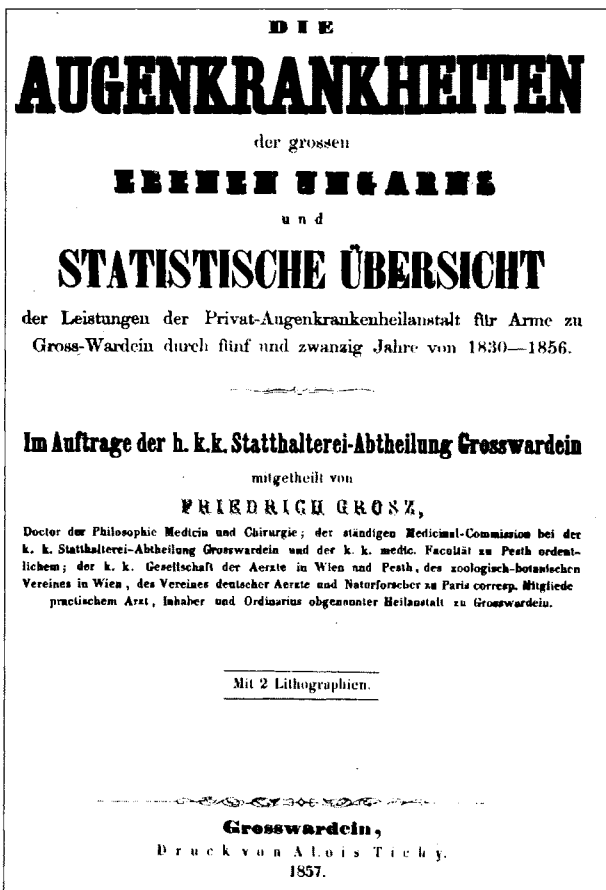
Mindezek mellett folytatta szakorvossá képezését a bécsi Orvosi Fakultáson. Ismeretes, hogy közleményeiben „orvos-, sebészdoktor” címeit tünteti fel. Valóban, beiratkozott a sebészeti tanfolyamra, amelynek keretében a szemészetben képezte magát. Három évvel orvosi diplomája után, 1829. május 30-án sebészdoktorrá avatták. Minthogy az 1891 és 1839 közötti évek egyetemi promóciós jegyzőkönyvei hiányoznak, nincsenek hivatalos adataink arról, hogy Grósz melyik szemésztanárnak volt a tanítványa. Hírneves unokája, Grósz Emil professor *Ötven év munkában* című önéletrajzi művében említi, hogy „Anyai nagyapám... a szemészetet Beertől, a szemészet atyjától tanulta”.⁷ Grósz maga közvetlenül nem említi mesterét, viszont a *Die Augenkrankheiten der Grossen Ebenen Ungarns* (A Magyarország Nagyalföldjének szembetegségei) című könyvében megnevezi a bécsi szemészeti iskola kimagasló mestereit és azok szinte minden tanítványát, Rosast, Jägert és Fischert. Jäger és Rosas Beer asszisztensei voltak, akik halála után folytatták mesterük klinikai munkásságát.

Nagyváradra való visszatérése előtt két évet a morvaországi Telčben töltött. Valószínűnek látszik, hogy valamelyik fürdőhelyen ismerkedhetett meg Jakub Lang telči textilgyárossal, de az sincs kizárva, hogy üzleti kapcsolataik révén a bécsi Hoffmannok vagy Biedermannok ajánlották Langnak a fiatal orvost. Telčben Grósz háziorvosként gondozta a Lang családot. Ugyanakkor orvosi feladatának tekintette a munkások, a lakosság szegényebb rétegének kórházat alapítani. Törekvéseit támogatta a dúsgazdag Lang. A Grósz alapította telči kórházról nem maradtak fenn adatok, de méretei feltételezhetően biztosíthatták a nagyszámú munkásság orvosi ellátását. A telči kórházalapítás beleilleszkedett a város szociális intézményeinek hagyományába. Telč helytörténészei, J. Krypta és J. Remes említik, hogy gróf Zakariás von Neu-

haus, a város hűbérura 1579-ben hospitaliumot alapított a szegény betegek és magatehetetlen öregek számára. Ma is létező épületében aggmenház működik. Nem fér kétség ahhoz, hogy a Grósz-féle telči kórház a korabeli igényeknek megfelelő „modern” intézmény volt, ahol szemészeti műtéteket, hályogoperációkat is végezhettek.

Jakub Lang 1829. szeptember 22-én meghalt. Végredeletében bőkezűen gondoskodott háziorkozásról és barátjáról. Lang halálával új korszak kezdődött Grósz életében, ami végleg Váradhoz kötötte.

1830-ban hazatért, hívta családját, a nagyváradi zsidó közösség, honvágya, szülőföldszeretete. Pesten 1841-ben megjelent értekezésében így emlékezik vissza hazatéréséről: „Midőn szeretett kedves hazám határán kívül, sok izzadság közt leélt 13 év töltésével 1830-ik évben hazám és szülőfö-

Grósz főművének címlapja
Nagyvárada, 1857.

dem ölelhetém...”⁸ Tudását hazája szolgálatába állította.

Rendelőt nyitott, felvette a kapcsolatot a nagyváradi kollégákkal és a város két kórházával. Kórházszervezési munkába fogott, 1830-ban *önálló, független magán-szemkórházat alapított*, amilyen akkor Magyarországon nem létezett.

A MOT 1846. kassai–eperjesi nagygyűlésén szemészeti értekezést olvasott fel, amelyben felhívta a figyelmet a nagyszámú szegény szembetegre, és szorgalmazta egyesületi szemkórházak felállítását.⁹ A nagygyűlés orvosi szakosztálya résztvevőinek Grósz ajándékként átnyújtotta *Statisticai adatok a Nagyváradon 1830 óta létező szegény vakok gyógyintézete működéséről* című, saját költségén kiadott művét.

Munkájában ismerteti a nagyváradi vakok gyógyintézetének célját, feladatkörét, nagyvonalú alapszabályait, amelyeket az évek során továbbfejlesztett, tökéletesített. Külön fejezetet foglal el *Az intézeti kórháznak rövid leírása*, ami figyelemre méltó szemészeti kórháztörténeti szempontból. A Szegény Vakok Gyógyintézetének egyedüli nagy épületében 13 szoba volt, 2 konyha, kamrák és más helyiségek. A betegek elhelyezésére 10 szoba szolgált, egy az igazgató orvos és segédei számára, a földig érő ab-

lakokkal ellátott tágas teremben rendezték be a műtöt. A szemkórházat Nagyvárad legegészségesebb és legcsendesebb városrészében, az ún. Várad-Olasziban állították föl, zöldövezettel körülvéve, a ma is létező kanonok-sor szomszédságában. Grósz név szerint, köszönettel említi zsidó és nem zsidó származású orvos és sebész munkatársait, valamennyien nagyváradiak, akik „minden nyereszke-dés nélkül fáradoztak” a betegek érdekében.

Alighogy működni kezdett a Szegény Vakok Gyógyintézete, a XIX. század eleji első kolerahulám 1831-ben elérte Nagyváradot. Grósz orvos-kollégáival együtt bekapcsolódott a járvány leküzdésébe, kórházában kolerás betegeket gondozott. Tevékenyen részt vett mindenütt, ahol segítségre volt szükség, a Nagyváradot 1836-ban sújtó tűzvész és az 1846. évi árvíz idején is.

A reformkorban megindult, főleg a nagyvárosokban, a zsidó származású polgárok, értelmiségiek magyarrá asszimilálódása. Világi iskolázottságuknál, egyesek egyetemi képesítésüknél fogva beilleszkedtek a magyar művelődési mozgalmakba, és magukévá tették a nemzeti törekvéseket. Mózes Teréz nagyváradi történész feljegyzi, hogy „Az első zsidó orvos, egyben az első világi értelmiségi Nagy-

A nagyváradi szemkórház látképe. Könyomat, 1847.

váradon a helyi születésű dr. Grósz Frigyes volt.¹¹⁰ Orvosi vonatkozásban a reformkor egyre nagyobb teret nyújtott a magyar orvosi művelődés számára. Bugát Pál kezdeményezésére 1831-ben megindult az *Orvosi Tár*, az első hazai orvosi folyóirat; 1837-ben Pesten megalakult a Gyakorló Orvosok Tudományos Egyesülete, majd rövid idő múlva, ugyancsak Pesten megalapították a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyűléseit. Ezen utóbbiak tevékenységében, megalapításuktól kezdve Grósz is részt vett. Kapcsolatot tartott fenn a MOT összejöveteleinek szervezőivel, értekezéseket olvasott fel az egyesület nagygyűlésein. Értekezéseit tárgyak szerint csoportosíthatjuk: három értekezése a balneológia köréből; egy foglalkozik a Bihar vármegyében elterjedt maláriával, és három fontos szemészeti értekezése van, amelyekben következetesen szorgalmazta a szegények számára felállítandó egyesületi, ingyenes szemkórházak alapítását.

Jól ismerte a Nagyvárad közelében fekvő Püspök- és Felix-fürdőket, amelyek tulajdonosa a váradi katolikus püspökség volt. Sajnálkozással állapította meg a fürdők elhanyagoltságát, hiányosságait az általa felkeresett, jobban berendezett cseh, osztrák és német fürdőkhöz képest. Felmérte a két fürdőhely kifejlesztésének lehetőségeit, tervet készített a legfontosabb munkálatok megindítására. Hozzáértésére, fürdőszervezési elképzeléseire felfigyeltek Nagyvárad katolikus püspökei, Lajcsák Ferenc és a liberális, hazafias gondolkodású báró Bémer László. Tervei szerint kezdtek hozzá, különösen Püspök-fürdő korszerű igények szerinti építéséhez, berendezéséhez és a gyógyvizek a balneológia eredményeinek megfelelő alkalmazásához. Első, 1841-es, Pesten tartott értekezésében Grósz megírja, hogy „Midőn kedves hazámban visszatértem után a nagyváradi fürdők célszerű külső és belső használatát legjobban sikerrel rendelém el...¹¹¹ Útmutatásai alapján fürdőcsarnokot, ivókúrára alkalmas forrást jelölnek meg (ami később a Frigyesforrás elnevezést kapta), több fasort és sétateret állítottak fel. Neki köszönhető Püspök-fürdőn az eddig ott ismeretlen ivókúra bevezetése, ami emelte a hely országos hírnevét. Ásványvíz-elemzéseket végzett, verebeken állatkísérleteket folytatott a szénsavas lég (gaz acidum carbonicum) töménységének megállapítására.

Fürdőfejlesztési terveit közölte a MOT nagygyűlései előtt is.¹² Országos viszonylatban gondolkozva

INSTITUT FÜR GESCHICHTE DER MEDIZIN DER UNIVERSITÄT WIEN

Herrn
Doz. Dr. S. Izsák
Catedra de Istoria
medicinii
Str. Pasteur 6
CLUJ

A-1090 Wien 9, 26. Mai 1969
Währinger Straße 25
Tel. 49 21 24

Sehr geehrter Herr Kollege!

Bestens danke ich Ihnen für Ihren Brief vom 13.5. und sende Ihnen mit gleicher Post den Mikrofilm der gewünschten Dissertation mit. Wir konnten ferner im Archiv der Universität Wien erheben, daß Friedrich Grosz geboren am 26.11.1799 in Grosswardein am 6.9.1826 zum Dr.med. und am 30.5.1829 zum Doktor der Chirurgie promoviert wurde. Leider findet sich in den Promotionsprotokollen der Medizinischen Fakultät von 1816 und 1839 (unter dem Titel "oculista" keine Eintragung aus der hervorgeht, (und später bis 1856,) daß Friedrich Grosz in Wien den Magistergrad der Augenheilkunde erwarb. Über die Institutionalisierung der Augenheilkunde in Wien bitte ich Sie die Ausführungen in meinem Buch "Die Wiener Medizinische Schule im 19. Jahrhundert" in : Studien zur Geschichte der Universität Wien, Bd 6, Graz-Köln: Hermann Böhlau Nachf, 1965, 660 S., 100 Abb. auf S.79-89 einzusehen. Dort finden Sie auch die entsprechende weiterführende Spezialliteratur aufgeführt.

Indem ich hoffe, Ihnen etwas behilflich gewesen zu sein, bin ich mit den besten Grüßen

Ihre

Beilage

Dr. Erna Écsky levele
Grósz Frigyes bécsi adataival

sürgette a fürdők fejlesztését előmozdító törvényes előírásokat: „Míg tehát gyógyforrásaink körül üdvös törvények nem szentesítettek, mindaddig – mondom – fürdőink virágzása jámbor óhajtás marad. Hogy pedig felsőbb felügyelés az ásványvizekre nézve igen üdvös, tanúsítják az ausztriai és csehországi fürdők, amelyek bölcs kormány célszerű rendelményei által virágzásban tartatnak.”¹³ A gyógyfürdők országos méretű ismertetése érdekében „alázatos indítványt” terjesztett a magyar és erdélyi orvosok gyűlése elé egy rendszeresen megjelenő évkönyv kiadásáról a magyarországi és erdélyi ásványvizekről.¹⁴

A MOT ötödik, 1844-ben Kolozsvárott tartott nagygyűlésén felolvasott értekezésében érdekes zsidó vonatkozású utalásokat találunk. Vázlatosan

foglalkozott a balneológia múltjával, bibliai történeteket említett, amelyek tanúskodnak a víz, ez esetben a Jordán vizének gyógyhatásáról. A rituális fürdővel kapcsolatban szellemesen írta: „Ezt a mai napig is látjuk a világ bármely részén Mózes szent könyvei és a sok vallásos szőrszálhasogató rabbik szerint élő zsidó tömegnél... ámbár nagy örömmel látom, hogy az ájtatos zsidók édes hazánkba is a magyar nemzetséghez simulnak, és szívbőlől óhajtom, hogy még sebesebb léptekkel történjék, mégis a fürdésre nézve szeretném, ha a régi vakbuzgóság mellett maradnának.”¹⁵ Tárgyánál maradván folytatta gondolatmenetét, és megjegyezte, hogy „hallatlan nagy még nálunk a víziszony, és meg kell vallanom, miszerint a nagyváradi Püspök-fürdőben fürödtem egy úriemberrel, aki önvalomása szerint hét év óta nem fürdött! Sapientibus pauca.”¹⁶

Nyilvános előadásait a szemészet köréből 1844-ben kezdte el a MOT Kolozsvárott tartott nagygyűlésén. Hallgatósága előtt beszámolt 500 szürkehályog-operációjáról, amelyeket földműveseken hajtott végre.¹⁷ E műtéteket 1830 és 1844 között, vagyis 14 év alatt végezte *a maga által kidolgozott, eredeti szemsebészeti technikai eljárással*. A MOT 1846-os, Kassán és Eperjesen tartott VII. nagygyűlésén ugyancsak szemészetrel foglalkozó értekezést olvasott fel, amelyben kizárólag a szegény betegek orvosi ellátásának intézményesített kérdéseiről értekezett: „Jelen értekezésem – mondta és írta – híven festeni az igen tisztelt és tudós magyar orvosi és természetvizsgálók ezen 7-ik nagygyűlésén a magyar és erdélyországi szembetegek nagy számát és szomorú sorsát.”¹⁸ Grósz mindezt azért tette, mert meggyőződése szerint a szembetegségek annyira elterjedtek, hogy „hazánkban oly nagy a betegek száma, amilyen Európa egyik tartományában sem található”.¹⁹

Hangsúlyozza, hogy a valóságos népbetegségként elterjedt szembántalmak fő okát „az ingyen gyógyító és ápoló szembetegek intézeteinek ritkaságában kell keresni”.²⁰ Szembetegek kezelését ez időben Nagyváradon kívül Pesten és Kolozsvárott végezték, egész országrészekben maradtak a szembetegek szakorvosi és intézményesített kórházi ellátás nélkül. Grósz úgy látta, hogy e téren változás, vagyis az államhatalom részéről érdemleges támogatás nem várható, és így magánkezdeményezésből vagy egyesületek által kell szemkórházakat alapítani. Elképzelését így foglalta össze: „...nem lá-

tok célhoz vezető más módot, a hazánkban nagy számú szembetegeknek igazi segítségére lenni, mint egyesületek által több helyeken szegény vakokat gyógyító és ápoló intézetek felállítása által, ahová minden szembeteg kivétel nélkül folyamodhassék, és ahol nemcsak orvosi tanácsot, hanem orvosi szereket is ingyen kaphasson.”²¹ Szeme előtt lebeghetett a pest-budai nőegylet által 1818-ban alapított szemkórház, amelyik már hosszabb ideje működött, amikor sor került Grósz említett értekezésére.²² A maga alapította szemkórházat követendő mintagyógyintézetnek tekintette, és mint igazának legmeggyőzőbb bizonyítékát, a nagygyűlés résztvevőinek ajándékképpen nyújtotta át könyvét a következő szavakkal: „Indítványom kivihetőségének bebizonyításául van szerencsém az igen tisztelt és tudós magyar orvosok- és természetvizsgálóknak Nagyváradon már 1830 óta létező szegény vakok mintagyógyintézetéről *Statistical adatok* cím alatt ez alkalomra készült munkácskámát tisztelettel bemutatni és az érdemes gyűlési tagokkal közleni.”²³

Egy évvel az 1848. forradalom előtt a MOT 1847. évi Sopronban tartott nagygyűlésén Grósz ugyancsak szemészeti értekezésében – az 1846. évi nagygyűlés megbízásából – *Tervet közölt A Magyar- és Erdélyország földművelők között gyakran előforduló szembetegek és gyógyítható vakok számára több vidéken egyesületek által alakítandó ingyen gyógyító és ápoló intézetekről. A nagyváradi szegény vakok gyógyintézetének rövid leírásával*.²⁴ Ez a 17 oldalas értekezés tulajdonképpen utasítást és tanácsot tartalmaz az említett intézetek létrehozásáról. Kiegészítésként megismétli az 1846-ban közölteket a nagyváradi magán-szemkórházról. Grósznak ez az értekezése csak halála után, 1863-ban jelent meg. A késedelmet az 1848–1849-i események okozták.

A polgárosult nagyváradi zsidók lelkesen csatlakoztak a nemzeti törekvésekhez. Az országgyűléshez is intéztek egy nyílt levelet, amelyben hazafiságukat és azonosulásukat fejezték ki, hangsúlyozva, hogy „itt születünk, itt nevelkedtünk, itt szabadon élni, halni akarunk”. A nagyváradi zsidók nevében ennek a levélnek egyik aláírója Grósz Frigyes volt.²⁵

A nagyváradi zsidó orvosok közül többen táborigorvosként szolgáltak. Bernstein Béla, a '48-as szabadságharc zsidó krónikása közli a zsidó orvosok névsorát, a főorvosok között tünteti fel Grósz Frigyes és Grósz Albert nevét.²⁶ Bíró szerint Csátary

(Grósz) Lajos Bem seregében kapitányi rangig vitte, emigrációba kényszerült, hazatérése után fontos hivatalokat töltött be Váradon, majd később Budapesten.²⁷ A szabadságharc orvosi vonatkozásaival foglalkozó Zétény munkája, levéltári adatokra támaszkodva lexikonszerűen sorolja fel a honvédorvosokat. Több adatot közöl Grósz Frigyesről és Albertről. Bizonyos, hogy a forradalom alatt szemsérült honvédekkel kezelt. Az 1848-as kolerajárvány idején kolerásokat is gondozott, amivel kapcsolatban feljegyezték, hogy a betegápolóknak jutalmat adott minden felgyógyult honvédért.²⁸

Szemkórház-alapításának, a szembetegek önzetlen támogatásának, szürkehályog-operációinak messze földön híre ment. Amint Grósz maga is megjegyezte, kórházának nem volt szüksége újságokban közölt hirdetésekre. Bravúros szürkehályog-operációját, amit hat vakon született parasztfiún hajtott végre, akár orvosi propagandafüzetnek is beillő nyomtatvány ismertette széles körben.²⁹ Tehát nem tekinthető sem túlzásnak, sem lokálpatriotizmusnak, hogy a múlt század első felében a magyar szemészet egyik kiemelkedő központja Nagyvárad volt. Jelentőségét a legkisebb mértékben sem csökkentette földrajzi „vidékisége”. Méltán hívta fel a bécsi Joseph Freiherr von Wattmann érdeklődését, és érthető Grósz Albert igyekezete, hogy a bécsi orvosok előtt ismertesse a várad szemkórházat.³⁰

A híres bécsi sebész, Wattman látogatása 1847-ben történt. A várad szemkórház berendezése és működése mély hatást gyakorolt rá. Benyomásairól beszámolót tett közzé, amelyben elismeréssel írt a látottakról: „Minthogy e sorok írójának alkalma volt ezt az intézetet meglátogatni, meggyőződhetett humánus vállalkozásáról, legmagasabb emberszeretetéről, igen megfelelő berendezéséről, nagylelkű fenntartásáról és a gyógyítható vakok és szembetegek sikeres orvosi segítségéről, következésképpen szükségesnek tartja a legszélesebb orvosi körök tudomására hozni e követésre méltó gyógyintézet célját és berendezését.”³¹

Grósz magánrendelőjében fogadta és kezelte a jómódú betegeit, akik a városban laktak, és megtudták fizetni a kezelést, orvosságaikat saját költségükön beszerezni. Bihar vármegyéből és jóval messzebből is áramlottak a tehetős betegek, akik szinte kifogyhatatlan forrását képezték annak az orvosi honoráriumnak, amelyet ő szemkórháza fenntartására, fejlesztésére fordított. Magánemberként

Várad elit polgárságához tartozott, s az a megtiszteltetés érte, hogy 1855-ben a várad közizgatási hivatal (Statthalterei) orvosi bizottmányának tagja lehetett ugyanúgy, mint a nagyvárad Nemesi Kaszinó elnökségének is.³² Hívták konzíliumokra, szegény betegek számára megnyerte az Irgalmas Rend patikájának a támogatását, ahol féláron juttatták őket orvossághoz. Közel 28 évig vezette a várad Zsidó Kórházat, amelyet számottevő intézménnyé fejlesztett. A magyarországi zsidó orvosok 1844-ben nyilvános feliratban köszöntötték híres nagyvárad kollégájukat.³³

Házában valóságos, laikusokból és egyházi emberekből álló polgári „ökumenikus” társaság gyűlt össze a város és a vármegye személyiségeiből. Békésen megfértek egymás mellett katolikusok, ortodox és görögkatolikus románok, protestánsok és zsidók. Magánéletében Grósz ugyanazokat az eszméket követte, amelyeket szemkórházában valósított meg, ahol a szegény betegek vallási és nemzetiségi különbség nélkül részesültek gondozásban és kezelésben. Kortársai feljegyezték egyik szellemes beszélgetését valamelyik katolikus lelkész páciensével, aki sajnálatát fejezte ki amiatt, hogy a szemvilágát egy *zsidó* orvos adta vissza. Ez a nem éppen dicséretesnek szánt megjegyzés Grószra arra készítette, hogy bibliai példával válaszoljon, emlékeztetve tapintatlan páciensét, hogy Mózeszt, a nagy törvényhozót egy *pogány* nő mentette ki a Nílus vizéből.³⁴

Sokévi kitartó tevékenységéért Grószra többszöri elismerés érte. Bihar vármegye közgyűlése kitüntetésre terjesztette fel. Ferenc József 1857-es nagyvárad látogatása alkalmával megtekintette a nagy hírű szemkórházat, és alapító-főorvosát a koronával díszített arany Érdemkereszttel tüntette ki. Ugyanabban az évben a *Vasárnapi Újság* első oldalán méltató írás jelent meg Grósz arcképével.

Élete utolsó éveiben sokirányú elfoglaltsága mellett időt kellett szakítania arra, hogy a nagyvárad közizgatási hivatal felkérésére megírja kórházalaptási és szemorvosi tapasztalatait. Szemorvosi praxisát összefoglaló munkája 1857-ben jelent meg *Die Augenkrankheiten der grossen Ebenen Ungarns und statistische Übersicht der Leistungen der Privat-Augenkrankenheilanstalt für Arme zu Gross-Wardein durch fünf und zwanzig Jahre von 1830–1858* címen (Nagyvárad, 1857. 104 számozott, 44 számozatlan oldal statisztikákkal, 2 könyvatos képpel). Mindkét műve, mind az 1846-ban kiadott *Statistical adatok*, mind a

Telő múlt századi látképe

Die Augenkrankheiten a neves nagyváradi nyomdász és könyvkiadó Tichy család műhelyében készült, a korabeli nyomdatechnika legigényesebb, ízléses kivitelezésében.

Címe után ítélve Grósz főműve szemorvosi betegség-tájéleírásnak tűnik, de szerkezeti felépítése, a honos szembántalmak leírása révén szakkönyvi igényű munka. Nem kétséges, hogy egyike volt kora legsikerültebb szemészeti műveinek, különös tekintettel a népbetegséggként jelentkező szürkehályogra. Magába foglalja a szembetegségeket, megelőzésük lehetőségeit, gyógyszeres kezelésüket és a műtéti beavatkozásokat. 17 oldalon tárgyalja a szürkehályog sebészeti kérdéseit, gyakoriságát, sajátosságait, a születéses szürkehályogot, az operációk előkészítését, lefolyását, a szerző módszerével végrehajtott szürkehályog-operációk eredményeit. Ebben a fejezetben részletesen foglalkozik a már említett hat vakon született gyermekek végrehajtott műtétével, közli a gyermekek könyomatos arcképét. A *Die Augenkrankheiten* rendelkezik egy klinikai szemészeti tankönyv érnyeivel, röviden összefoglalva, átszöve több évtizedes tapasztalatával, értékes vezérfonalat nyújtva a szemészettel foglalkozni kívánók vagy a már gyakorló szemészorvosnak.

A *Die Augenkrankheiten* fontos részét alkotják a 44 számozatlan oldalt felölelő statisztikai tábláza-

tok, melyek tükrözik Grósz több mint negyedszázados orvosi-kórházi működésének eredményeit. Részletes ismertetése meghaladja e cikk kereteit, külön orvosi statisztikai elemzést kívánnak. Értékük, szelektivitásuk és módszerességük révén Grósz a magyar orvosi, szemészeti és kórházstatisztika jeles művelői közé tartozik. Itt elég jelezni csupán, hogy az említett években 752 szemműtétet hajtott végre: ebből 515 beteg meggyógyult, 194 állapota javult, és 43 esetben maradt a műtét eredménytelen. Több mint 30 ezer járóbeteg kezelése 42 600 napot vett igénybe. Az említett 752 beteg esetében a szemkórház 720 kísérőről is gondoskodott. A beutalt vakok közül 710 teljesen vagyontalan volt.

Grósz könyvében újból ismerteti a nagyváradi Szegény Vakok Gyógyintézetét, de eltérően az 1846-os ismertetéstől: az évek során továbbfejlesztett szemkórházzal nyújt értékes adatokat. A 7200 négyzetláb, zöldövezettel körülvett területen 7 különböző kisméretű épület állt 22 szobával a betegek rendelkezésére. Ez azt jelentette, hogy a kórház befogadóképessége jelentősen megnőtt, lehetővé téve 50–60 beteg elhelyezését. E pavilonrendszerű kórháztelep alkalmas volt a különböző szembetegek elkülönítésére, és egyúttal megvalósíthatóvá vált az egymással nem rokonszenvező nemzetiségű betegek külön-külön épületben elhelyezése. Ezzel kapcsolatban jegyezte meg Grósz, hogy a „separir-

ten Gebaude können die sich auch im Unglücke nicht leicht vertregenden verschiedenen Nationalitäten unserer Gegend sehr leicht isolirt werden".³⁵ A kórház központi épületében, amelyről a kötetben szép litográfia látható,³⁶ hét szoba volt és operációs termek. Három konyha látta el a betegeket, melyek közül az egyik minden bizonnyal rituális konyha volt a zsidó betegek számára. Kád és tusfürdő biztosította a beutaltak tisztaságát, több jó vízű kút a kórház megnőtt vízszükségletét.³⁷

Grósz az újjáfejlesztett, pavilonrendszerű kórháztelep ismertetésével együtt szükségesnek tartotta közölni intézménye alapszabályait. A 15 paragrafust tartalmazó alapszabály kifejezi a vakok gyógyintézetének célját, működési rendjét, alapítójának mélységes emberszeretetét és orvosetikai szellemét. Elég lesz ideiktatni a paragrafusok egy részét:

1. § – A szegény szembetegyek magángyógyintézetének célja, hogy a szegény parasztnak és a dolgozó osztályoknak, elsősorban a környékről, állandó, könnyen elérhető és ingyenes menedéket nyújtson szembetegségeik gyógyítására, hogy őket tehetetlenségüktől megszabadítsa és a kuruzslóktól megóvja;

2. § – Ezen intézetbe felvételre alkalmas minden gyógyítható szegény szembeteg, vallásra és nemzetiségre való tekintet nélkül; különösen pedig olyanok, akik veszedelmes szembajban szenvednek, vagy akik csak műtéti úton gyógyíthatók;

3. § – Jómódú szembetegyek csak sürgős esetekben és a rendelkezésre álló helytől függően vétetnek fel a gyógyintézetbe, különben magánlakásokba lesznek irányítva;

4. § – Hogy a szegények felvétele amennyire csak lehetséges megkönnyíttessék, nem szükséges, hogy azok szegénységi bizonyítványt vagy más okmányt mutassanak fel, a szegénység szóbeli kijelentése elegendő;...

15. § – Minden költséget a tulajdonos fedez.

Halála után a szemkórház vezetését veje, Grósz Albert vette át. Anyagi okok miatt a kórháztelepet meg kellett szüntetni, és a szemkórházat kisebb épületbe költöztetni. A szegény betegek kezelését továbbra is biztosították állami támogatással. A Bihar megyei közkórház újjászervezésével a szemkórház annak külön osztályaként működött. Működésének több évtizedes összegező statisztikai munkájában Grósz Emil foglalkozott nagyapja tevékenységével.³⁸ Később, ugyancsak ő a szabadkai

**Grósz Frigyes valószínű sírköve
a nagyváradai zsidó temetőben**

MOT vándorgyűlésén megismételte nagyapja 1846-i és 1847-i értekezését a szemkórházak alapításáról, azok szükségességéről. Tette ezt annál is inkább, mert amint írta: „Hazánk kórházak tekintetében általában szegény, de legjobban elmaradtunk a szemkórházak tekintetében.”³⁹

A magyar szemészet történetét összefoglaló művében Bartók Imre Grósz szerepét a modern magyar szemészet kialakulásával foglalkozó fejezetben tárgyalja. Személyiségét és életművét négy illusztrált oldalon tárja az olvasó elé. Bartók megállapítja Grósz Frigyes helyét a hazai szemészet múltjában, aki „jelentős szerepet töltött be, különösen a modern szemészeti műtéti eljárások meghonosítása terén”⁴⁰

Nagyvárad zsidó közössége, orvosok és más ér-

telmiségek ébren tartották Grósz Frigyes emlékét. A deportálásból hazatértektől származó értesülések szerint a húszas évek végén Nagyváradon Grósz-emlékünnepet rendeztek. Ez feltehetően 1928-ban történt, amikor a téves születési adat alapján, 1798-tól számítva, születésének 130. évfordulója volt. A váradi Zsidó Kórház emléktáblával örököltette meg egykori főorvosának a nevét. Egyetlen zsidó emléktábla sem élte túl a vészkorszakot. E sorok írója levelezést folytatott dr. Mózes Károly főorvos kollégával Grósz Frigyesre vonatkozó emlékek ügyében. Dr. Mózes említette, hogy dr. Waldmann Béla egykori váradi szemorvos, akit hetvenéves korában deportáltak, foglalkozott nagy elődje életművére vonatkozó adatok gyűjtésével. E gyűjtésből semmi nem maradt meg, minden elpusztult a vészkorszakban.

Dr. Mózes és dr. Oelbaum József kereste a váradi régi zsidó temetőben Grósz sírját. Fáradozásukért és a kutatásra szánt igyekezetükért ez úton fejezem ki köszönetemet. Kutatásaik eredményeképpen megtalálták azt a sírt, amelyik *feltehetően* Grósz Frigyesé. Ez a neki tulajdonítható sírkő megérdemelné, hogy emeljenek mellé egy szerény sír-emléket, hogy hirdesse Grósz Frigyes emberi nagyságát.

Nyugati orvosi körök Grósz életművét a Párizsban megjelenő rangos nemzetközi *Revue d'Histoire de la Médecine Hébraïque*-ből ismerhették meg. A világ első és egyetlen francia nyelvű zsidó orvostörténeti folyóiratát a marosvásárhelyi származású dr. Simon Izidor (1906–1985) alapította és szerkesztette haláláig, amikor a kiadvány megszűnt.⁴¹

1992-ben jelent meg Budapesten a *Boldog Várad* című szép kiállítású kötet Nagyvárad török uralom alóli felszabadulásának 300. évfordulójára. A 890 oldalas ünnepi kiadvány gazdagon tárja eléink Nagyvárad művelődéstörténeti emlékeit. Hely jutott benne még az 1859-ben nyomtatott Nagyvárad-i Lövészegylet rendszabályainak is, a Szegény Vakok Gyógyintézetének alapszabályairól azonban szó sem esik. A szemkórház első négy és utolsó alapszabályának közlésére akár fél oldal is elegendő lett volna, a nagyváradi szellem és Grósz Frigyes doktor humanizmusának dicséretére. Nem így történt!

Ötven évvel a második világháború befejezése után, 1995-ben jelent meg Mózes Teréz *Váradi zsidók* című monográfiája. A holocaust túlélőjeként írta meg az egykori népes, dolgos, alkotó nagyvá-

radi zsidóság múltját és mai életét. A modern történetírás módszerével, tárgyilagos és kritikus szellemben mérlegelte, helyére tette a váradi zsidóság történetét, az események olykor szomorú, olykor napfényes történetét és végül a holocaust tragédiáját. A váradi zsidóság művelődési múltjában él, immár időtlenül, Grósz Frigyes, az emberbarát kórházalapító szemorvos.

JEGYZETEK

1. *Ben-Chananja*, Pest, 1858. 177–178. o.
2. *Bet-El*, Pest, 1859, II. füzet, 92–93. o.
3. *Allgemeine Illustrirte Judenzeitung*, Pest, 1861. 11–12. szám.
4. Constant Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. Wien, 1859. Fünfter Theil, 365–367. o.; Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. Bp., 1894. III. kötet, 1487–1488. hasáb.
5. Grósz Frigyes: Észrevételek Magyarország lapályos helyein uralkodó váltólázakról. In: *MOT Temesvárott tartott negyedik nagygyűlésének munkálatai (1843-ban)*. Pest, 1844. 19–21. o.
6. Grósz Frigyes: Nagyvárad-i fürdők rövid vázlat. In: *MOT Pesten tartott második nagygyűlésének munkálatai (1841-ben)*. Pest, 1842. 58–66. o.
7. Grósz Emil: *Ötven év munkában*. Bp., 1940. 9. o.
8. Grósz Frigyes: Nagyvárad-i fürdők rövid vázlat. In: *MOT Pesten tartott második nagygyűlésének munkálata (1841-ben)*. Pest, 1842, 58–66. o.
9. Grósz Frigyes: A szegényebb sorsú szembetegek és gyógyítható vakok hazánkban tömérdek nagy számáról, mely leginkább egyesületek és több helyen felállítandó szegény vakok gyógy- és ápoló intézetei által elhárítandó. In: *MOT Kassán és Eperjesen tartott hetedik nagygyűlésének munkálatai (1846-ban)*. Pest, 1847. 29–31. o.
10. Mózes Teréz: *Váradi zsidók*. Nagyvárad, 1995. 71. o.
11. Grósz Frigyes: Nagyvárad-i fürdők rövid vázlat. In: *MOT 1941*, 60. o.
12. *Uo.* 64. o.
13. Grósz Frigyes: Értekezés Magyar és testvér Erdély ásványvizei orvosi és státuszgazdasági fontosságáról és e két tekintetbeni gyarapításáról. In: *MOT ötödik Kolozsváron tartott nagygyűlése munkálatai (1844-ben)*. Kolozsvár, 1845. 96. o.
14. *Uo.* 96. o.
15. *Uo.* 90. o.
16. *Uo.* 90. o.
17. Grósz Frigyes: Tapasztalati észrevételek magyar- és erdélyországi szürke vagy úgynevezett belső hályog által megvakult földművelőkön vagy azok gyermekein

végbe vitt 500 műtény körül. In: *MOT Kolozsváron tartott ötödik nagygyűlésének munkálatai (1844)-ben*. Kolozsvár, 1845. 52–55. o.

18. Grósz Frigyes: A szegényebb sorsú szembetegek és gyógyítható vakok hazánkban tömérdek nagy számáról, melyek leginkább egyesületek és több helyen felállítandó szegény vakok gyógy- és ápoló intézetei által elhárítandó. In: *MOT Kassa–Eperjesen tartott hetedik nagygyűlésének munkálatai (1846-ban)*. Pest, 1847. 30. o.

19. *Uo.* 30. o.

20. *Uo.* 31. o.

21. *Uo.* 31. o.

22. Gortvay György: *Az újabbkori magyar orvosi művelődés és egészségügy története*. Bp., 1953. I. kötet, 192–193. o.

23. Grósz Frigyes: *MOT hetedik Kassa–Eperjesi nagygyűlése munkálatai*, 31. o.

24. *MOT Sopronban tartott VIII. nagygyűlésének munkálatai (1847-ben)*. Bp., 1863. 53–69. o.

25. Mózes Teréz: *i. m.* 45. o.

26. Bernstein Béla: *A negyvennyolcas magyar szabadságharc és a zsidók*. Bp., 1939. 222. o.

27. Biró József: *Egy klinika nem halhat meg...* (Grósz Emil arcképehez). Bp., 1963. 136–137. o.

28. Zétény Győző: *A magyar szabadságharc honvédorvosai*. Bp., 1948, 130–131. o.

29. Szücs Mihálynak hat vakon született fia, szürkehályogtól műténnyel meggyógyítva orvos 's sebész doctor Grósz Friderik által Nagyváradon. Pesten, 1839.

30. Grósz Albert: Die Augenheilstalt für Arme des Dr. Friedrich Gross in Gross-Wardein. *Wiener Medizinische Wochenschrift*, 1851. nr. 12, 191–192. hasáb.

31. *Bet-El* (1859) alapján közölt szöveg.

32. Értesülés a *Bet-El* (1859) nyomán.

33. Értesülés a *Bet-El* (1859) nyomán.

34. Értesülés a *Bet-El* (1859) nyomán, 93. o.

35. Grósz Friderik: *Die Augenkrankheiten...* Nagyvárad, 1857. 98. o.

36. A szemkórház létképét Sorbán Mihály festménye után Rauch János litografálta Bécsben.

37. Grósz Friderik: *i. m.* 17–98. o.

38. Grósz Emil: *Jelentés a nagyváradai szemgyógyintézet 50 éves működéséről*. Nagyvárad, 1886.

39. Grósz Emil: *A MOT 1846-iki és 1847-iki vándorgyűlésein szemkórházak létesítése érdekében tett indítvány*. A szabadkai vándorgyűlés alkalmából közli G. E. Az orvosi Hetilap tudományos közleményei. Különlenyomat, XLIII. évf. 1899. Szemészet. Ugyanez emlékirat formájában a MOT vándorgyűléseinek centenáriuma alkalmából közli és az előszót írta Grósz Emil. Bp., 1940.

40. Bartók Imre: *A magyar szemészet története*. Akadémiai, Bp., 1954.

41. Izsák Sámuel: Le docteur Frederic Grósz (1799–1858), ophtalmologet philanthrope. *Revue d'Histoire de la Médecine Hébraïque*, 1970. nr. 88. 53–59. o.

Balla Zsófia

A harmadik történet

*Ó, nem tagadjuk el: csak megkerüljük. Am,
Mint óriás hegyárny – mindenre rávetül.
A római–görög mesék s a Szentírás
után ez szolgál hű vezérlő-könyvedül.*

*Mi történt? Tudni kéne. És mikor? Hogyan?
Annyiszor elbeszélték! Rég fölírta Jób.
Az éterben kereng minden talált lövés.
Semmit sem hallani, nem tudni volna jobb?*

*És te sem menekülsz, hiába vagy utód:
A vakszerencse dolga, hogyha hűtelen.
A botrány sík olaj – elárad és befén.
S te róluk, egyre csak róluk beszélsz velem.*